

JADWIGA KOWALSKA

POLSKA MISJA KATOLICKA W ANGLII I WALII.
HISTORIA, ROLA I ZNACZENIE
POLSKIEJ OPIEKI DUSZPASTERSKIEJ
NA WYSPACH BRYTYJSKICH W LATACH 1894-2023

Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii powstała w 1894 r. z inicjatywy arcybiskupa archidiecezji westminsterskiej Herberta kardynała Vaughana¹ jako Polska Misja Katolicka w Londynie².

Od 1832 r.³ znane są działania, które miały zapewnić ludności polskiej opiekę duszpasterską na terenie Londynu. Były one jednak podejmowane nieregularnie. W latach 1842-1847 odprawiano msze dla polskich emigrantów w belgijskiej kaplicy niedaleko Londynu, na południowym brzegu Tamizy w Southwark. Dopiero w 1853 r. wynajęto pierwszą polską kaplicę przy ulicy Sutton Street, w imigranckiej wówczas dzielnicy centralnego

---

Mgr JADWIGA KOWALSKA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Centrum Badań nad Historią Polskiego Państwa na Uchodźstwie; AL. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jadwiga.kowalska2@kul.pl; ORCID: 0000-0002-0129-267X.

¹ Herbert Alfred Henry Joseph Thomas Vaughan (1832-1903) – w latach 1892–1903 arcybiskup rzymskokatolickiej diecezji Westminster. Był on bardzo przychylny Polakom, co potwierdza fragmentarycznie zachowana korespondencja, także w brytyjskim archiwum diecezji Westminster. Zob. Westminster Diocesan Archives, Vaughan Papers, ref. no A. V.1, fil. 1, 5, 17.

² Polska Misja Katolicka w Londynie właściwie do 1905 r. była Polsko-Litewską Misją Katolicką w Londynie; niektóre informacje wskazują, że Litwini odłączyli się w 1902 r. Zob. Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii [dalej: APMKAW], Początki PMKAW, sygn. I.1 (brak podziału na teczki, dokumentacja w trakcie opracowywania); także *Polska Misja Katolicka w Londynie 1894-1944*, oprac. P. Sawicki, Londyn 1944, s. 10-19; *Letters of Herbert Cardinal Vaughan to Lady Herbert of Lea 1867 to 1903*, red. S. Leslie, London 1942, s. 417.

³ W 1832 r., z inicjatywy księcia Adama Jerzego Czartoryskiego, znanego członka Wielkiej Emigracji, i Thomasa Campbella, szkockiego poety, powstało *Literary Association of the Friends of Poland* (Literackie Towarzystwo Przyjaciół Polski), które podjęło pierwsze próby zgromadzenia funduszy na sprowadzenie polskiego księdza oraz utrzymanie go w Londynie.

Londynu – Soho⁴. Następne próby stałej opieki duszpasterskiej nad Polakami wiążą się z poznańskimi kapłanami⁵, którzy od 1862 r. odprawiali msze dla polskich i litewskich emigrantów we włoskim kościele pallotynów przy ulicy Clerkenwell Road w centralnym Londynie, w dzielnicy Holborn. Następnie, w 1867 r. wydzierżawiono dom przy Gower Street w centralnym Londynie w dzielnicy Bloomsbury, gdzie zorganizowano polską kaplicę oraz utworzono bibliotekę i czytelnię⁶. Od 1878 r. polska kolonia w Londynie była przez cztery lata filią paryskiej misji zmartwychwstańców⁷. Natomiast od 1882 r. posługa pośród polskich emigrantów była sprawowana doraźnie przez księży, którzy przebywali w Londynie⁸.

Inicjatywa utworzeniu stałej i regularnej opieki duszpasterskiej dla Polaków ciągle powracała, a w 1894 r. stała się faktem. Pierwszym rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Londynie⁹ został ks. Antoni Lechert¹⁰, który

---

⁴ Na szczególną uwagę zasługują dwaj księża zakonni z Prowincji (OO. Bernardynów) Niepokalanego Poczęcia NMP Zakonu Braci Mniejszych: o. Poncján (Stanisław Józef) Brzeziński OFM (1795-1855), który przybył na Wyspy Brytyjskie w 1836, i o. Emeryk (Stanisław) Podolski OFM (1816-1885), który przebywał z przerwami na Wyspach Brytyjskich od 1853 r., i jest uważany za pierwszego stałego duszpasterza polskiej kolonii w Londynie.

⁵ Jako pierwszy przybył do Londynu w 1862 r. ks. Marcin Chwaliszewski (1831-1901) z inicjatywy gen. Władysława Zamoyskiego (1803-1868) i dzięki poparciu Nicholasa kardynała Wisemana (1802-1865, od 1850 r. pierwszy od reformacji arcybiskup Westminsteru). Msze święte były odprawiane w kaplicy pw. Matki Bożej Częstochowskiej w podziemiach włoskiego kościoła, który miał służyć różnym imigrantom. W 1864 r. na trzy lata przejął obowiązki ks. Ludwik Józef Kalasanty Jażdżewski (1838-1911), który po wyczerpaniu zebranych przez gen. Zamoyskiego funduszy wyjechał do Rzymu.

⁶ Przedsięwzięcie to było możliwe dzięki kardynałowi Manningowi; Henry Edward Manning (1808-1892) – angielski duchowny, który w 1851 r. dokonał konwersji na katolicyzm, od 1865 r. arcybiskup Westminsteru. Kaplica była prowadzona do 1877 r. przez o. Emeryka Podolskiego OFM.

⁷ Posługę sprawował m.in. Adolf Sykstus Bakanowski CR (1840-1916).

⁸ Byli to m.in.: redemptorysta Bernard Alojzy Łubieński CSsR (1846-1933), Wincenty Bronikowski (1853-1908), Stanisław Królikowski, Józef von Lassberg (z pochodzenia Niemiec) – który odprawiał także nabożeństwo dla Polaków i Litwinów w Liverpoolu, z jego inicjatywy sprowadzono z Krakowa obraz Matki Bożej Ostrobramskiej, który umieszczono w jednym z bocznych ołtarzy w kościele przy ulicy Eldon Street (Liverpool) – oraz Kazimierz Konrad Władysław Bajerowicz (1877-1943).

⁹ Ciekawy jest fakt, że ks. prał. Bronikowski z diecezji krakowskiej w 1894 r. posługiwał się pieczęcią Misji Polskiej w Londynie, sugerując, że byłby pierwszym rektorem, jednakże brak potwierdzenia w dokumentach, tak więc przyjmuje się, że pierwszym rektorem PMK był ks. Antoni Lechert.

¹⁰ Antoni Lechert (1845-1921) – z diecezji poznańskiej, święcenia kapłańskie przyjął 14 sierpnia w 1870 r. w Gnieźnie. Od 1872 r. przebywał kolejno: Rzym, Paryż, Londyn i Chicago. W latach 1878-1893 przynależał do Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa, następnie otrzymał dyspensę papieża Leona XIII i założył rodzinę zakonną pod nazwą Misjonarze Bożej Miłości (nie przetrwała próby czasu). Zmarł w Chicago.

wraz z zakonnicą m. Franciszką Siedliską¹¹ przybył z Paryża. Pierwszym adresem Misji była kaplica we wschodnim Londynie, w dzielnicy Bethnal Green przy ulicy Globe Road, a następnie przy ulicy Cambridge Heath Road oraz w sąsiedniej dzielnicy Mile End przy ulicy o tej samej nazwie. W 1904 r. poświęcono kaplicę pw. św. Józefa i św. Kazimierza w polskiej szkole przy Patriot Square w znanej już Polakom dzielnicy Bethnal Green. Dopiero w 1905 r. polska kolonia wydzierżawiając nieużywane schronisko dla marynarzy w portowej dzielnicy Shadwell, także we wschodnim Londynie, przy ulicy Mercer Street, uzyskała pierwszy stały adres. Budynek był okazały. Największą salę zaadaptowano na potrzeby kaplicy, a pozostałe pomieszczenia wykorzystano na mieszkanie dla rektora, szkołę, bibliotekę i teatrzyk. W 1913 r. podjęto decyzję o budowie Ogniska Polskiego, na terenie którego miał znajdować się kościół, mieszkanie dla rektora, biblioteka, szkoła i sala zebrań. Plac pod budowę przy ulicy Wetherell Road we wschodnim Londynie w dzielnicy Hackney ofiarowała Zofia Pace, niestety wybuch pierwszej wojny światowej uniemożliwił realizację projektu¹². Pomimo piętrzących się trudności i nowych obowiązków w okresie wojny związanych z posługą duszpasterską wśród internowanych¹³ Polaków, nie zaniechano starań o własną świątynię. Jeszcze w 1914 r. utworzono przy Misji *Polish Welfare Committee* (Polski Komitet Dobroczyńności) i *Polish Catholic Society of the „White Eagle”* (Polskie Stowarzyszenie Katolickie „Biały Orzeł”). Niestety i te starania okazały się daremne, po 1918 r. wielu emigrantów i polskich jeńców wojennych zdecydowało się powrócić do niepodległej ojczyzny. Siedzibą Polskiej Misji Katolickiej w Londynie pozostał dzierżawiony budynek przy Mercer Street, który mimo remontu władze angielskie uznały za niebezpieczny i zakwalifikowano go do wyburzenia. Pod koniec lat dwudziestych zakup polskiego kościoła stał się sprawą pilną¹⁴.

W 1930 r., po dekadach zbiórki funduszy, zakupiono protestancki zbór w dzielnicy Islington przy Devonshire Street¹⁵ i przekształcono według

¹¹ Matka Franciszka Siedliska, także Matka Maria od Pana Jezusa Dobrego Pasterza (1842-1902) – tercjarka franciszkańska, rzymskokatolicka siostra zakonna i założycielka Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu (nazaretanek). Zmarła w Rzymie. Beatyfikowana 23 kwietnia 1989 r., od 1996 r. patronka Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii.

¹² K. FUKSA, *Powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej w Londynie (1894-1938)*, „Premislia Christiana” 13 (2008/2009), s. 129-143.

¹³ W latach 1916-1919 na terenie Wysp Brytyjskich Polacy przebywali w obozach jenieckich, ks. Symior odwiedzał ich w Alexandra Palace, Feltham, Isle of Man, Konockhalve i Douglas, także w obozach armii kanadyjskiej w Skornelife, Westenhanger, West Sandling, Folkestowne i Purfleet.

¹⁴ A. ROMEJKO, *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*, Tuchów 2001.

¹⁵ Obecnie nazwa ulicy brzmi Devonia Road.

potrzeb na polski kościół¹⁶ i siedzibę Misji, która niezmiennie mieści się pod tym samym adresem do czasów współczesnych¹⁷.

W pierwszych latach działalności Polskiej Misji Katolickiej w Londynie rektorzy często się zmieniali. Kolejno posługę pełnili: ks. Antoni Lechert (1894-1902), ks. Henryk Cichocki CR¹⁸ (1902-1903, po nim przez około rok posługę pełnili różni księża w zastępstwie), ks. Grzegorz Domański SDB¹⁹ (1904-1906), ks. Piotr Bujar SDB²⁰ (1906-1913), ks. Jan Symior SDB²¹ (1913-1921), ks. Józef Wroński SDB²² (1921-1926) i ks. Teodor Cichos SDB²³ (1926-1938).

Skromne warunki bytowe Polaków utrudniały zorganizowanie stałej opieki duszpasterskiej wiążącej się z nakładami finansowymi niezbędnymi na utrzymanie księdza i kościoła. Zaangażowanie wielu osób²⁴ oraz wsparcie od początku bardzo przychylnie nastawionych władz brytyjskiego Kościoła rzymskokatolickiego doprowadziło do realizacji dążeń i rozpoczęcia pracy duszpasterskiej wokół własnej świątyni, co nastąpiło w lutym 1930 r.²⁵ Kolegium, wybudowane w latach 1852-1879 z przeznaczeniem na centrum misyjne i szkołę, zakupione zostało przez Polaków w lutym 1930 r. od zało-

---

¹⁶ Uroczystego poświęcenia polskiego kościoła dokonał prymas Polski August kardynał Hlond 12 października 1930 r.

¹⁷ APMKAW, Początki PMKAW, sygn. I.1; także *Polska Misja Katolicka w Londynie*, s. 15-16, 20, 24.

¹⁸ Henryk Cichocki (1845-1924) – zmartwychwstaniec, święcenia kapłańskie przyjął 17 lipca 1870 r. Zmarł w Rzęsce koło Krakowa.

¹⁹ Grzegorz Domański (1875-1942) – salezjanin, święcenia kapłańskie przyjął 8 września 1899 r. w Southwark. Zginął w Mauthausen-Gusen.

²⁰ Piotr Bujar (1878-1938) – salezjanin, święcenia kapłańskie przyjął 23 września 1905 r. w Turynie. Zmarł w Piekarach.

²¹ Jan Symior (1879-1959) – salezjanin, święcenia kapłańskie przyjął 22 kwietnia 1905 r. w Krakowie. Zmarł w Rzęsce koło Krakowa.

²² Józef Wroński (1879-1926) – salezjanin, święcenia kapłańskie przyjął 9 kwietnia 1906 r. w Turynie. Zmarł w Londynie.

²³ Teodor Cichos (1886-1961) – salezjanin, święcenia kapłańskie przyjął 11 listopada 1917 r. w Krakowie. Zmarł w Gdańsku.

²⁴ Na szczególną uwagę zasługuje postać Zofii Jadwigi Pace z Andrzejewskich (1853-1928), która przez ponad 40 lat pomagała polskiej kolonii, m.in. prowadząc polską szkółkę i bibliotekę. Kiedy zaistniała taka konieczność, urządziła w swoim domu na kilka miesięcy polską kaplicę. Dzięki darowiźnie jej męża, angielskiego prawnika, zapisano działkę w centralnym Londynie na fundusz Kościoła. Pieniądze za ten grunt stały się podstawą najpoważniejszego wkładu pieniężnego na zakup polskiego kościoła w Londynie, dwa lata po śmierci dobrodziejki. Zob. APMKAW, Początki PMKAW, sygn. I (brak podziału na teczki, dokumentacja w trakcie opracowywania).

²⁵ Szerzej na ten temat zob. APMKAW, Lokalne PMKAW, sygn. III.37, t. 1; Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Konsulat Generalny RP w Londynie, sygn. A. 42, t. 336-340.

żonej w Anglii w 1787 r. wspólnoty Kościoła Nowej Jerozolimy, inaczej Swedenborgian, wyznawców chrześcijańskiej doktryny religijnej i mistycznej Emanuela Swedenborga (1688-1772). Zakupu dokonano za okazjonalną cenę 4000, 00 funtów szterlingów, kiedy wartość szacowano na 20 000, 00 funtów szterlingów. Uroczystego poświęcenia kościoła dokonał prymas Polski August kardynał Hlond w dniu 12 października 1930 r.

Nie był to łatwy okres dla polskiej kolonii, której liczebność po 1918 r. znacznie zmalała. Przyjazd nowego księdza rektora Władysława Staniszewskiego²⁶ w przededniu drugiej wojny światowej zastał Polską Misję Katolicką w trudnych, choć ustabilizowanych warunkach.

Pierwszą inicjatywą nowego rektora było rozpoczęcie wydawania polskiego pisma, w owym czasie jedyne, o nazwie „Wiadomości Polskiej Misji Katolickiej w Londynie – Miesięcznik Informacyjny”²⁷. W późniejszych latach zostało ono wznowione jako „Wiadomości Katolickie”, będące obok „Gazety Niedzielnej”, „Życia”, „Czynu Katolickiego”, „Sodalis Marianus”, „Marianum w służbie” katolicką polskojęzyczną prasą na Wyspach Brytyjskich. Pod opieką Misji powstawały także organizacje: Instytut Polski Akcji Katolickiej, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Polskie Katolickie Stowarzyszenie Uniwersyteckie „Veritas”, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej i Zrzeszenie Studentów i Absolwentów Polskich w Wielkiej Brytanii²⁸. Prowadzono również działania pośród dzieci i młodzieży, m.in. naukę religii w polskich szkołach przedmiotów ojczyстых i letnie formacyjne młodzieżowe kursy Loreto²⁹.

---

²⁶ Władysław Staniszewski (1901-1989) – święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. z rąk sufragana poznańskiego Karola Radońskiego; m.in. wikariusz katedralny w Poznaniu, kalkulator kurii, notariusz Metropolitalnego Sądu Duchownego w Poznaniu oraz penitencjarz i administrator seminarium duchownego w Poznaniu. W latach 1931-1938 kierował biurem Kancelarii Prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda. W lipcu 1938 r. został skierowany na dwa lata do PMK w Londynie. Odwiedził Polskę dwukrotnie: w sierpniu 1939 r. (prywatnie) i czerwcu 1947 r. (wizyta prymasa Anglii i arcybiskupa Westminsteru – Bernarda Griffina oraz nadanie ramowych struktur polskiemu duszpasterstwu emigracyjnemu). W latach 1974-1989 poświęcił swoją emeryturę na stworzenie zrębów Archiwum PMKAW.

²⁷ Pismo to wychodziło od grudnia 1938 do stycznia 1949 r., następnie od marca 1961 do grudnia 1962 r. Dzięki niezwyklej skrupulatności redaktora w osobie księdza rektora poza walorami, które są właściwe dla tego rodzaju prasy, mają wartość archiwalną.

²⁸ Do APMKAW nie zostały przekazane archiwa po działalności wymienionych organizacji. Poza Instytutem Polskiej Akcji Katolickiej wszystkie zostały zamknięte.

²⁹ APMKAW, Organizacje duchowne i świeckie, sygn. V (brak podziału na teczki, dokumentacja w trakcie opracowywania); zob. także K. TYLISZCZAK, *Rola Młodzieżowych Kursów Loreto w duszpasterstwie polonijnym w Europie Zachodniej*, Pelplin 2013.

Rektorat ks. Staniszewskiego (1938-1974) przypada na czas wielu zmian. Rok 1939 niejako zamyka pewien etap rozwoju polskiej Misji Katolickiej w Londynie, który był związany z dążeniami i historią polskiej kolonii.

Okres wojenny postawił przed Misją liczne wyzwania, a kościół będący jej siedzibą, stał się „katedrą Polski Walczącej” poza granicami ojczyzny. Po napaści Niemiec na Polskę w pierwszych dniach września 1939 r. do Londynu dotarli marynarze z walczących pod polską banderą kontrtorpedowców: „Błyskawicy”, „Gromu” i „Burzy”. Polska Misja Katolicka w Londynie bardzo ofiarnie uczestniczyła w pomocy uchodźcom i żołnierzom, dając im schronienie i wsparcie. Po upadku Francji w czerwcu 1940 r., Devonian była jedynym wolnym polskim kościołem w Europie. 14 lipca 1941 r. zakupiono przylegający do kościoła dom, który miał służyć żołnierzom na czas wojny. 8 czerwca 1942 r. poświęcono go i oficjalnie nazwano Domem Żołnierza. Do zamknięcia w 1948 r. służył 15 000 polskich żołnierzy. Polska Misja Katolicka w Londynie stała się także siedzibą Ordynariatu Polowego WP bp. Józefa Gawliny oraz jego kancelarii do 1968 r.³⁰

Ustalenia pokojowe kończące działania wojenne sprawiły, że Polacy licznie pozostali w Wielkiej Brytanii i w miejscach osiedlenia tworzyli polskie wspólnoty parafialne. W osiemnastu diecezjach na terenie Anglii i Walii istniało ich blisko 170. Warto dodać, że polskie parafie, czyli lokalne polskie misje katolickie w myśl prawa, któremu podlega polski Kościół rzymskokatolicki w Wielkiej Brytanii, są tylko jedną parafią – Polską Misją Katolicką w Anglii i Walii. Lokalne PMK podlegają rektoratowi. Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii³¹ podlega wikariuszowi delegatowi (rektorowi) wybranemu przez Konferencję Episkopatu Polski oraz mianowanemu przez Konferencję Episkopatu Anglii i Walii. Na czele polskich parafii stoją księża-proboszczowie mianowani przez rektora PMKAW, a ich uprawnienia

---

³⁰ Ordynariat Polowy zakończył swoją pracę 4 lata po śmierci abp. J. Gawliny (1892-1964). Swoją rolę pełnił do śmierci Wikariusza Generalnego Biskupa Polowego, ks. prał. B. Michalskiego (1892-1968), pozostawionego do sprawowania tej funkcji przez bp. J. Gawlinę, który po wojnie udał się do Rzymu, mając nadzieję na jak najszybszy powrót do Polski. Praca ordynariatu łączy się z bardzo istotnym zagadnieniem podwójnej jurysdykcji na terenie Wielkiej Brytanii. Rektorowi podlegały kwestie cywilne, natomiast wszelkie sprawy wojskowe, czyli tzw. obozów PKPR (ostatni został zamknięty w latach siedemdziesiątych, chociaż PKPR formalnie zakończył swoją działalność w 1949 r.) wikariuszowi generalnemu. Powstała w ten sposób na terenie Wielkiej Brytanii wyjątkowa sytuacja – na tym samym terenie istniały dwie jurysdykcje. Jedna z nadania Stolicy Apostolskiej, druga z nominacji miejscowej hierarchii.

³¹ Od 1948 r. powołano Polską Misję Katolicką w Szkocji, a w 2005 r. Polskie Duszpasterstwo w Irlandii (dotyczy także Irlandii Północnej).

kanoniczne są nadawane przez biskupa miejsca. Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii jest wydzieloną samodzielną jednostką o osobowości prawnej, która w brytyjskim prawie cywilnym podlega *Charity Commission* (instytucja powiernicza), natomiast w sprawach finansowych jest traktowana adekwatnie do angielskiej diecezji. Pieczę nad Misją sprawują kolejni rektorzy, przemianowani w 1948 r. na wikariuszy delegatów dla cywilnych Polaków w Anglii i Walii z władzą ordynariusza.

Zasadniczą kadram duszpasterską po 1945 r. byli księża kapelani obozów cywilnych i wojskowych jednostek oraz więźniowie obozów koncentracyjnych. Misja została postawiona przed olbrzymim wyzwaniem zorganizowania służby duszpasterskiej dla prawie dwustu tysięcy uchodźców. Z chwilą demobilizacji żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych przyjechali w większości do Wielkiej Brytanii także cywile, którzy od opuszczenia Rosji Sowieckiej z Wojskiem Polskim przebywali w obozach w Afryce, Indiach, Ameryce Południowej, Nowej Zelandii etc. Zaistniała potrzeba licznej posługi duszpasterskiej wśród tej ludności. Etap pracy Polskiej Misji Katolickiej w Londynie, a następnie od 1948 r. w Anglii i Walii pośród emigracji niepodległościowej zamyka się w roku 1990, wraz z przekazaniem insygniów władzy do Polski. To nie tylko czas budowania zrębów licznych tzw. polskich parafii, przy których tworzono polskie szkoły przedmiotów ojczyстых i na których strukturach opierano pracę społeczną, ale to także okres tzw. łączenia rodzin drugiej połowy lat pięćdziesiątych i wszystkie fale tzw. emigracji „solidarnościowej”. Przyjazd w drugiej połowie lat pięćdziesiątych i później członków rodziny, których rozdzieliła wojna, a następnie sytuacja polityczna kraju – to wszystko było bardzo ważnym elementem pracy nie tylko duszpasterskiej dla Misji. Ta trwająca ponad kilka dekad rozłąka nie była zwykłą sytuacją, na którą narażani byli emigranci. Natomiast przekraczanie granicy przez „elementy” wywrotowe dla panującego w Polsce Ludowej systemu politycznego wymagało odrębnego traktowania. Z tymi wyzwaniami od 1974 r. mierzył się następca ks. Staniszewskiego – ks. Karol Zieliński³².

Trzeci etap pracy Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, pomimo wielu zmiennych, wiąże się z emigracją zarobkową. Na Wyspach Brytyjskich przebiega ona z różnym natężeniem. Ten etap pracy Misji także dotyczy czasów współczesnych i jest związany z rektoratem ks. Stanisława Świer-

---

³² Karol Zieliński właśc. Karol Zamek (1923-1991) – ukończył Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu, święcenia kapłańskie przyjął 12 lipca 1954 r. w Paryżu. W latach 1974-1991 wikariusz delegat (rektor) Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii. Zmarł w Londynie.

czyńskiego³³ (1991-2002), ks. Tadeusza Kukli³⁴ (2002-2010), ks. Stefana Wylężka³⁵ (2010-2023) i ks. Bogdana Kołodzieja³⁶ (2023-). Zdecydowanie najintensywniej proces przebiegał po 2004 r., czyli po wejściu Polski do Unii Europejskiej, i trwał do 2016 r., kiedy temat opuszczenia Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię stał się coraz częściej podejmowany i realny. Kolejną datą osłabiającą kierunki emigracyjne na Wyspy Brytyjskie stał się rok 2019 i okres pandemii COVID-19.

Bardzo trudno jest jednoznacznie oddzielić poszczególne etapy działalności Misji, wymiana pokoleniowa następuje oczywiście według zupełnie innych norm, niż zastosowane granice połączone z wydarzeniami historycznymi. Poszczególne emigracje współdziałają na tym samym gruncie i następuje wymiana poglądów i wzbogacenie postrzegania tożsamości narodowej poza granicami ojczyzny. Doskonałym przykładem takiej integracji jest Rok Pamięci Narodowej – inicjatywa podjęta w połowie lat dziewięćdziesiątych przez środowisko emigracyjne w Wielkiej Brytanii, która zakładała zebranie danych o polskich cmentarzach, pojedynczych grobach i wszystkich „poloniakach” na terenie Wysp Brytyjskich. W tym celu 19 lutego 1996 r. powołano Centralny Komitet Organizacyjny w Londynie pod patronatem Prezydenta RP Ryszarda Kaczorowskiego i ks. abp. Szczepana Wesołego. Przewodniczącym został ks. rektor PMKAW prał. Stanisław Świerczyński. Instytucjami założycielskimi były: Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii i Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii przy wsparciu Zjednoczenia Polskiego w Wielkiej Brytanii, Związku Harcerstwa Polskiego i Polskiej Macierzy Szkolnej. Nawiązano współpracę z Radą Ochrony Pamięci, Walki i Męczeństwa w Warszawie. Formalnie działalność rozpoczęto 3 maja 1996 r. Prace lokalnych komitetów organizacyjnych w terenie oparto na lokalnych

---

³³ Stanisław Świerczyński (1931-2023) – ukończył Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie, święcenia kapłańskie przyjął 24 czerwca 1956 r. w Katowicach. W latach 1991-2002 wikariusz delegat (rektor) Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii. Zmarł w Katowicach-Piotrowicach.

³⁴ Tadeusz Kukla (1940-2023). Ukończył Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie, święcenia kapłańskie przyjął tamże 28 czerwca 1964 r. W latach 2002-2010 wikariusz delegat (rektor) Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii. Zmarł w Tarnowie.

³⁵ Stefan Wylężek (ur. 1948) – ukończył Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie, święcenia kapłańskie przyjął 19 kwietnia 1973 r. w Katowicach. W latach 2010-2023 wikariusz delegat (rektor) Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii. Prałat Stefan Wylężek (ur. 1948) Ukończył Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 19 kwietnia 1973 r. w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach z rąk bp. Herberta Bednorza (1908-1989). W latach 2010-2023 wikariusz delegat (rektor) PMKwAW

³⁶ Bogdan Kołodziej (ur. 1977). Ukończył Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 12 maja 2007 r. katedrze Chrystusa Króla w Katowicach z rąk abp. Damiana Zimonia (ur. 1934). Od 2023 r. wikariusz delegat (rektor) PMKwAW.

PMK i kołach Stowarzyszenia Polskich Kombatantów. Intensywne zbieranie informacji według ustalonego formularza było prowadzone do 2000 r. Prace ustały ok. 2003 r.³⁷, następnie zostały w zmienionej formie, ale kontynuowane od 2014 r. wraz z powołaniem Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii. Zbieranie nowych danych i usystematyzowanie już zebranych oraz ich aktualizacja przyczyniły się do stworzenia aplikacji mobilnej *Polskie Miejsca w Wielkiej Brytanii*³⁸, która zawiera 21 000 nazwisk pochowanych Polaków oraz 700 tablic upamiętniających polską obecność na Wyspach Brytyjskich.

Opieka duszpasterska, szczególnie na gruncie imigracyjnym jest bardzo ważnym zagadnieniem. Prawo do niej przysługuje każdemu człowiekowi i obejmuje możliwość kontaktu z opiekunem duchowym wyznawanej religii oraz możliwością przyjmowania sakramentów. Zazwyczaj określenie to kojarzy się z prawem pacjenta, ale w szerszym rozumieniu jest to wolność sumienia i wyznania jako wartość chroniona, która w warunkach emigracyjnych dotyczy kwestii kulturowych i rodzimego języka. Możliwość wspólnej modlitwy czy uczestnictwa we Mszy św. odprawianej w języku narodowym, nabiera w wielu wypadkach wymiaru pełnego, nie tylko osobistego. Rola opieki duszpasterskiej jest ogromna, jak chociażby elementarne wsparcie duchowe, jakiego człowiek potrzebuje, zwłaszcza na gruncie obcym, ale to także wzmacnianie i podtrzymywanie w kolejnych pokoleniach tożsamości narodowej.

Misja powstała dzięki wrażliwości gospodarzy miejsca i jest związana prawnie z diecezją westminsterską, ale z istotnymi znamionami formy niezależności. Ważną formą łączności z krajem, na terenie którego prowadzi działalność, są pielgrzymki do trzech brytyjskich sanktuariów. Pierwsza, która odbywa się pod koniec czerwca, prowadzi do jednego z najstarszych miejsc pielgrzymkowych w Wielkiej Brytanii – Holywell, położonego w północnej Walii w hrabstwie Flint, znanego jako Święty Studzieniec św. Winifredy. Dwie kolejne mają miejsce jesienią. Na początku września organizowana jest pielgrzymka do Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Aylesford, wsi położonej w południowo-wschodniej Anglii w hrabstwie Kent. Karmelicki klasztor zdobi ponad sto prac polskiego artysty Adama Kossowskiego³⁹, wy-

---

³⁷ Szerzej na ten temat zob. Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii, sygn. A.XX.13/61 (zespół w trakcie opracowania); APMKAW, Kancelaria Księdza Rektora inf. Stanisława Świerczyńskiego, 1991-2002, sygn. I (brak podziału na teczkę, dokumentacja w trakcie opracowywania).

³⁸ Zob. <https://www.pcmew.org/>

³⁹ Adam Kossowski (1905-1986) – polski malarz i rzeźbiarz, członek grupy Pryzmat. Ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie. We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli sowiec-

konanych po 1944 r.; w formie ceramicznych rzeźb, mozaik, witraży i elementów z kutego żelaza. W drugą niedzielę października polscy wierni pielgrzymują do znanego od XI wieku najstarszego europejskiego sanktuarium poświęconego Najświętszej Maryi Pannie z Walsingham, które leży we wschodniej Anglii w hrabstwie Norfolk. Miejsce zwane jest także angielskim Nazaretem. Ekumeniczny charakter tego sanktuarium sprawia, iż przybywają do niego katolicy, anglikanie i prawosławni.

Misja przetrwała ponad 129 lat dzięki determinacji niezliczonej rzeszy ludzi świeckich i ofiarnej pracy duszpasterskiej duchowieństwa. Została powołana do życia w okresie bezpaństwowości Polski – bardzo trudnym i długim momencie dziejowym dla kraju. Była przystanią dla niesprawiedliwie internowanych Polaków w okresie pierwszej wojny światowej i jeńców wojennych. Misja była niejako areną działań wielu frakcji młodej demokracji II Rzeczypospolitej Polskiej. Stanowiła także istotne oparcie dla legalnych władz państwowych RP przed rokiem 1990. Dodatkowo utożsamiano ją z silnym głosem narodu wypowiedzanym w obronie pełnej suwerenności kraju. Przede wszystkim jednak Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii jest obecnością w życiu swoich parafian i ich rodzin.

1. Polska Misja Katolicka w Londynie była od samego początku bardzo związana z Kościołem Rzymskokatolickim w Anglii. Biskupi Westminsteru uczestniczyli w życiu polskim. Uroczyste poświęcenie obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej i Intronizacja Najświętszego Serca Jezusowego. Kardynał Arthur Hinsley, arcybiskup Westminsteru, i ks. Władysław Staniszewski, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Londynie. Foto. Archiwum PMKAW, Londyn, 4 stycznia 1942 r.

kiej, po oswobodzeniu wstąpił w 1942 r. do armii polskiej w ZSRR. Ze względu na stan zdrowia w 1943 r. został przeniesiony do cywila. Po wojnie pozostał na emigracji.

2. Kopia obrazu Matki Bożej Ostrobramskiej, która została namalowana w 1941 r. w Tatiszczewie przez kaprala Piotra Sawickiego, a oprawiona w ramę wyrzeźbioną przez starszego strzelca Władysława Żołdaka. Jest to część ołtarza polowego 15. Pułku Piechoty „Wilków”. Historia tego wizerunku wiąże się z wojenną, żołnierską drogą od Rosji przez Palestynę, Egipt, Włochy do Wielkiej Brytanii. Powojenne losy związały obraz z obozami cywilnymi w Rodezji Północnej. W 1971 r. został przekazany do zbiorów Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Od 1975 r. jest ponownie przedmiotem kultu, jako depozyt, w kaplicy Polskiego Katolickiego Ośrodka pw. Matki Bożej Miłosierdzia na Willesden Green prowadzonym przez ojców jezuitów. Jest jednym z przykładów wojennej sztuki sakralnej, która była bardzo ważną częścią losów Polaków i niezwykłym przykładem życia religijnego w warunkach uchodźczych. Foto. Archiwum IPMS, London, 9 lutego 2017 r.

3. Uroczyste przeżywanie Bożego Ciała w Laxton Hall na terenie posiadłości zakupionej w 1969 r. na potrzeby Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii przez ks. inf. Władysława Staniszewskiego, wieloletniego rektora (1938-1974).

Trzydziestopięciohektarowa nieruchomość z okazałym budynkiem przebudowanym w XIX wieku to Laxton Hall, w którym mieści się Polski Dom Spokojnej Starości. Miejsce otoczone jest ogrodem, sadem, parkiem, łąkami i lasem. Tak malownicze położenie sprzyja spotkaniom Polaków z różnych okazji, w tym świąt okolicznościowych i kościelnych. Foto. Archiwum PMKAW, Laxton Hall, 29 maja 2005 r.

4. Na ambonie podczas homilii ks. bp Wiesław Lechowicz – delegat Konferencji Episkopatu do spraw Duszpasterstwa Emigracji Polskiej. Pierwsze ekumeniczne polskie nabożeństwo w anglikańskim Opactwie Westminsterskim z okazji 125-lecia urodzin o. Maksymiliana Marii Kolbego. Gospodarzem uroczystości był dziekan Opactwa Westminsterskiego, dr John Hall. Nabożeństwo było utrzymane w formule niesporów anglikańskich z liturgią słowa, śpiewem, homilią i modlitwą. Nawiązywało ono do umieszczenia na zachodniej ścianie frontonu Opactwa figur dziesięciu Świętych Męczenników chrześcijaństwa XX wieku, w tym ojca Kolbego. Odświeżenia dokonała królowa Elżbieta II w 1996 r. Postaci reprezentują wszystkie odłamy chrześcijaństwa. Świątynia jest najważniejszym kościołem na Wyspach Brytyjskich dla wyznawców anglikańskich, sięgając swoją tradycją XI wieku. Foto. Archiwum Redakcji DPiDŻ oraz TP, Londyn, 13 stycznia 2019 r.

BIBLIOGRAFIA

Archiwa

Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii [APMKAW]

Sygn. I.1, Początki PMKAW

Sygn. III.37, t. 1, Lokalne PMK

Sygn. V, Organizacje duchowne i świeckie

Sygn. 1, Kancelaria S. Świerczyńskiego

Westminster Diocesan Archives

Vaughan Papers

Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

Sygn. A. 42, t. 336-340, Konsulat Generalny RP

Sygn. A. XX. 13/61, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii

Opracowania

FUKSA K., *Powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej w Londynie (1894-1938)*, „Premisla Christiana” 13 (2008/2009), s. 129-143.

Polska Misja Katolicka w Londynie 1894-1944, oprac. P. Sawicki, Londyn 1944.

ROMEJKO A., *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*, Tuchów 2001.

TYLISZCZAK K., *Rola młodzieżowych Kursów Loreto w duszpasterstwie polonijnym w Europie Zachodniej*, Pelplin 2013.

POLSKA MISJA KATOLICKA W ANGLII I WALII.
HISTORIA, ROLA I ZNACZENIE POLSKIEJ OPIEKI DUSZPASTERSKIEJ
NA WYSPACH BRYTYJSKICH W LATACH 1894-2023

Streszczenie

Zarys historii Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii obejmujący okres 1894-2023 stanowi przyczynek do dalszych badań nad rolą i znaczeniem polskiej opieki duszpasterskiej na Wyspach Brytyjskich. Wskazano ważne wydarzenia i osoby mające wpływ na jej powstanie, bieżącą działalność oraz kolejne adresy, przy których rezydowała. Opisano działania mające na celu integrację polskiej społeczności na terenie Wielkiej Brytanii poprzez organizację innych instytucji, jak: Instytut Polski Akcji Katolickiej, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Polskie Katolickie Stowarzyszenie Uniwersyteckie „Veritas”, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej i Zrzeszenie Studentów i Absolwentów Polskich w Wielkiej Brytanii, czy też formacyjnych młodzieżowych kursów Loreto, poza tym wydawnictw oraz sieci parafii. Zwrócono uwagę na działalność Ordynariatu Polowego WP w latach 1940-1968. Wspomniano również o utworzeniu Archiwum PMKAW, które zajmuje się zabezpieczaniem materiałów archiwalnych nie tylko wytworzonych w toku działalności Misji.

Słowa kluczowe: Polska Misja Katolicka; Polska Misja Katolicka w Londynie; Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii; opieka duszpasterska; Kościół rzymskokatolicki; emigracja; imi-

---

gracja; kolonia polska; emigracja niepodległościowa; Polonia; Ordynariat Polowy Wojska Polskiego

THE POLISH CATHOLIC MISSION IN ENGLAND AND WALES.
ITS HISTORY, ROLE AND THE MEANING OF POLISH PASTORAL CARE
IN THE BRITISH ISLES 1894-2023

Summary

The historical outline encompasses the period 1894-2023 and aims to be a contribution to the further study of the role and meaning of Polish pastoral care in the British Isles. Note has been made of significant events and leading personalities who played a part in the creation of the mission and its erstwhile work, as well as the localities in which it resided. The establishment of other organisations aiming at the integration of the Polish community in Great Britain are also described. Organisations such as The Polish Institute of Catholic Action in the UK, the Catholic Publishing Centre “Veritas”, Polish Catholic Youth Association, Association of Polish Students and Graduates in Great Britain, “Loreto” Courses, countless publications, and the network of Polish parishes. Attention is directed to the work of the Chaplaincy General of the Polish Forces 1940-1968. Mention is also made regarding the creation of the Archives of the Polish Catholic Mission in England and Wales whose role it is to safeguard the archives held, not necessarily solely those created through the work of the Mission.

Keywords: Polish Catholic Mission; Polish Catholic Mission in London; Polish Catholic Mission in England and Wales; Pastoral Care; Roman Catholic Church; emigration; immigration; Polish colony in London; post second world war political exiles; Polonia; Chaplaincy General of the Polish Army